

**КУ «Публічна бібліотека Збараської міської ради»
Відділ інформації, реклами, удосконалення методики і
практики бібліотечної роботи**

*Серія:
«Наші славетні земляки»*

***Пишаюся селом своїм,
його людьми, його красою:
село Зарубинці***

Рекомендаційний біобібліографічний посібник

Збараж – 2021

УДК 01(477.84)(092)

П 32

Укладач: Н. Сенчишин, *провідний бібліограф відділу інформації, реклами, удосконалення методики і практики бібліотечної роботи КУ «Публічна бібліотека Збараської міської ради»*

Комп'ютерний набір: Н. Сенчишин

Відповідальна за випуск: О. Бойко, *директор КУ «Публічна бібліотека Збараської Міської ради».*

П 32 Пишаюся селом своїм, його людьми, його красою: село Зарубинці [Текст]: реком. біобібліогр. посіб. / КУ «Публічна бібліотека Збараської міської ради», від. Інформ., реклами, удосконалення методики і практики бібл. роботи; уклад. Н. Сенчишин. – Збараж, 2021. – 37 с.: фотогр.

Видання містить інформацію про видатних людей села Зарубинці Збараської міської територіальної громади.

Адресується учителям, студентам, культурно-освітнім працівникам, а також усім, хто не байдужий до історії краю, його сьогодення.

Електронну версію посібника розміщено на веб-сайті Публічної бібліотеки ЗМР:

<http://www.zbarazh-library.com.ua/writen-people.html>

УДК 01(477.84)(092)

© Публічна бібліотека Збараської міської ради, 2021

© Відділ інформації, реклами, удосконалення методики та практики бібліотечної роботи, 2021

Від упорядника

В контексті національного і культурного відродження України особливої актуальності набуває вивчення історії рідного краю, яка сприяє зростанню національної свідомості громадян, піднесенню їх духовності. Це є той своєрідний місток, який зв'язує покоління минулі з сучасними і майбутніми.

Найдорожче для людини – рідний край! Він починається із батьківського порога, де народилися, звідки пішли у світ. Для усіх нас найкраще у світі рідне село. Тут жили наші діди, прадіди, тут корінь нашого славного роду українського. Це найрідніше місце на землі. Наш обов'язок знати та берегти історію свого краю, свого роду.

Бохенський Степан

(Правник, громадський діяч)

Степан Іванович Бохенський народився 21 лютого 1876 року в селі Зарубинці, Збараського району (нині Тернопільський р-н.). Правник, громадський діяч, Доктор права. Навчався в гімназії міста Тернополя, Львівському університеті. Працював помічником адвоката в м. Золочеві на Львівщині; провадив канцелярію у Збаражі, де учасник «Листопадового зриву»; очолював прибічну (громадську) раду при повітовому комісаріаті. У 1920-30-х рр. працював адвокатом. Діяльний в українському громадському житті. У 1941-44-х рр. – нотаріус.

Помер 1949 р. у м. Збаражі.

*****

Гуцал, П. **Бохенський Степан Іванович – правник, громадський діяч** [Текст] / П. Гуцал // Тернопільський Енциклопедичний Словник. – Тернопіль, 2009. – Т. 4 (додат.) : А – Я. – С. 73.

Горбачевський Антін

(Правник, громадсько-політичний діяч)

Антін Якович Горбачевський народився у 1856 році у селі Зарубинці на Збаражчині (нині – у складі Тернопільської області) у родині греко-католицького парафіяльного священника Якова та його дружини Гонорати. Рід Горбачевських мав давнє шляхетське коріння. Антін був молодшою дитиною у сім'ї.

Навчався Антін Горбачевський у Тернопільській гімназії. Брав участь в учнівській організації «Громада». Гімназійне

навчання закінчив у 1874 році та вступив на юридичний факультет Львівського університету.

Різномісна громадська діяльність майбутнього адвоката розпочалася паралельно з університетськими студіями. На початку 80-х років XIX століття в Галичині чітко виокремилися два політичні угруповання – народовці та москвофіли. Народовці виступали за європейську орієнтацію Галичини та культурну єдність з Наддніпрянською Україною.

Москвофіли, які здобували у той час значний вплив серед галицької інтелігенції та духовенства, відстоювали культурне та політичне зближення з Російською імперією.

Антін Горбачевський вступив до українського народовецького гуртка студентської молоді, потім – до партії народовців. Відповіддю народовців на намагання москвофілів контролювати галицьку пресу, зокрема газету «Зоря Галицькая», стало заснування у 1880 році першого і упродовж тривалого часу єдиного видання українською мовою – газети «Діло». А. Горбачевський увійшов до складу видавців газети, а після смерті у 1883 році старшого товариша і редактора «Діла» Володимира Барвінського, на деякий час очолив редакцію.

Наприкінці XIX століття навколо «Діла» об'єдналися авторитетні громадсько-політичні діячі: Анатоль Вахнянин, Юліан Романчук, Олександр Огоновський та багато інших. Під їхнім впливом А. Горбачевський обрав адвокатуру, яка не підлягала державним чиновницьким обмеженням. Протягом 1880 – 1884 років, пройшовши стажування на здобуття звання доктора права, він долучається до кола українських адвокатів, які разом із правничою діяльністю дбали про громадський і культурний розвиток краю. Протягом двох років А. Горбачевський керував бібліотекою львівського товариства «Просвіта».

У 1884 році Антін Горбачевський переїхав до Перемишля, в якому відкрив свою першу адвокатську канцелярію. У 1889 році разом з адвокатами Костем Левицьким, Євгеном Олесницьким став засновником правничого видання «Часопись правнича». Був незмінним членом редколегії видання.

У 1893 році відкрив власну адвокатську канцелярію у Чорткові, яка стала центром громадської та національно-патріотичної роботи у повіті. Доктор А. Горбачевський провадив діловодство своєї канцелярії українською мовою і захищав права української мови в судах й державних органах.

Адвокат А. Горбачевський був серед засновників та членів громадсько-політичної організації «Народна рада». Брав активну участь в організації однієї з перших українських партій – Української національно-демократичної партії, став членом Народного комітету УНДП у Львові та головою Повітового Народного комітету у Чорткові.

З ініціативи А. Горбачевського у Чорткові організовано культурно-просвітницьке товариство «Українська бесіда». Він очолював кредитову спілку «Надія», Українське педагогічне товариство. У 1911 році адвокат став одним з фундаторів і меценатів приватної української гімназії у Чорткові, а також польської гімназії імені Юліуша Словацького.

Антін Якович – автор багатьох публікацій з правової тематики, його праці друкувались в юридичних вісниках Інсбруку та Відня. У 1910 році керівництво Львівського університету кілька разів запрошувало А. Горбачевського до читання лекцій з цивільного права для студентів юридичного факультету.

Разом з адвокатами Костем Левицьким та Теофілом Окуневським Антін Горбачевський виступив захисником у судовому процесі над українським студентом Мирославом Січинським, який у 1908 році застрелив цісарського намісника Галичини Анджея Потоцького. Вчинок Січинського був засуджений провідниками українського національного руху – як очільниками української фракції в австрійському парламенті Юліаном Романчуком, Миколою Васильком, Євгеном Олесницьким, так і лідерами Церкви, зокрема митрополитом Андреєм Шептицьким.

Проте, незважаючи на несприйняття терору як засобу політичної боротьби, адвокат Антін Горбачевський вважав, що визнати людину винною може тільки незалежний суд у відкритому судовому процесі. У 1913 році він переміг на виборах до Галицького сейму. Того ж року за представленням цесаря його обрано членом Найвищого державного трибуналу монархії. Адвокат Горбачевський був єдиним українцем у його складі за всю історію цього органу. Перед російською окупацією на початку Першої світової війни у 1914 році А. Горбачевський виїхав з дружиною та донькою на захід Австрії. Співпрацював з Головною, згодом Загальною Українською Радою. До Галичини Антін Горбачевський повернувся у 1916 році та працював адвокатом у Теревовлі, оскільки Чортківщина на той період залишалася під російською окупацією.

Антін Горбачевський був учасником Національних Зборів у Львові 18-19 жовтня 1918 року, на яких було обрано Українську Національну Раду. Після проголошення Західно-Української Народної Республіки, адвокат був призначений повітовим комісаром Дрогобицького повіту. 4 січня 1919 року А. Горбачевський обраний до Виділу (президії) Української Національної Ради – парламенту ЗУНР. У її складі брав участь в ухваленні законодавства і розбудові західноукраїнської держави. У квітні 1919 року очолив новостворену Українську народно-трудова партію, редагував її видання – газету «Свобода». На чолі партії А. Горбачевський був до травня 1923 року.

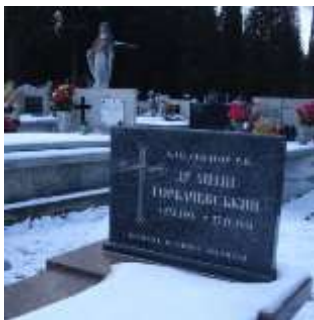
Після зайняття Дрогобича поляками А. Горбачевський не залишив місто, але й польська влада не наважилася його арештувати. У липні 1919 року адвокат виїхав до Кам'янця-Подільського, де у той час перебував уряд ЗУНР. У вересні 1919 року Антін Горбачевський увійшов як заступник Голови та представник ЗУНР до складу Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Польщі та виїхав до Варшави для переговорів. Проте, він не підтримав курс Голови Директорії УНР Симона Петлюри на союз з поляками ціною передачі Польщі території Східної Галичини. Тому незабаром А. Горбачевський вийшов зі складу місії.

У 1921 році Антін Горбачевський разом з донькою Лідією повернувся до Чорткова і продовжив активну громадську та

політичну діяльність, відновив адвокатську практику. Він обирався головою «Товариства допомоги українським інвалідам», членом наглядової ради «Повітового союзу кооператив» і кооперативу «Українська книгарня».

У липні 1925 року А. Горбачевський став одним із засновників Українського народно-демократичного об'єднання. До вересня 1939 року він перебував у складі його центрального органу – Народного комітету. Протягом 20-30-х років ХХ століття А. Горбачевський тричі обирався депутатом польського сейму у Варшаві. У 1935 році відкривав сесію Сейму як найстарший сенатор. Очолював Український парламентський клуб.

28 червня 1936 року в Чорткові відбулися урочистості з нагоди 80-річчя адвоката, громадського і політичного діяча Антіна Горбачевського, які стали помітною подією в житті української громади міста. Зі Львова прибули представники Союзу українських адвокатів, до керівництва якого він належав. Наприкінці 1930-х років у Чорткові практикувало біля 30 адвокатів. Антін Горбачевський був одним з найавторитетніших діячів. Його учнями та послідовниками стали українські адвокати молодшого покоління: Милетій Видрак, Остап Юрчинський, Михайло Росляк, Іван Хичій та Володимир Електорович, який деякий час працював у адвокатській канцелярії А. Горбачевського.

Після окупації Західної України радянськими військами у вересні 1939 року, Антіна Горбачевського разом з донькою і зятем – Іваном-Романом Носиком викликали на допит до відділку НКВС. У січні 1940 року уночі влаштували обшук і погром у помешканні адвоката, під час якого він упав і злавав руку. Антіну Горбачевському з родиною вдалося виїхати з Чорткова. Два місяці він переховувався у Львові, у 1940 – 1941 роках проживав у Кракові. Останні роки життя провів у Чорткові, відновив роботу адвокатської канцелярії. Проте з наближенням фронту змушений був покинути рідний край назавжди.

Застудившись у дорозі, Антін Горбачевський помер 25 квітня 1944 року у лікарні міста Сянок (нині на території Польщі). Похований на місцевому цвинтарі.

*****

Антін Горбачевський 1856 –1944. Адвокат, сенатор, громадський діяч [Текст] // Визначні постаті Тернопілля. – Київ, 2003. – С. 58.

Горбачевський Антін – адвокат, сенатор, громадський діяч [Текст]: попередж. дов. / Збараз. центр. б-ка, метод.-бібліогр. від.; інформ. узаг. Т. Кульпа. – Збараж, 2011.

Горбачевський Антін [Текст] // Землі Збаразької славетні імена / Збараз. централіз. бібл. система, метод.-бібліогр. від. ; уклад.: Н. Сенчишин, Т. Кульпа, Л. Буряк. – Збараж, 2019. – С. 91-93.

Горбачевський Антін Якович [Текст] // Видатні люди Збаражчини : інформ. дов. / Збараз. центр. б-ка, метод.-бібліогр. від; упоряд. Т. Кульпа. – Збараж, 2013. – С.18-19: фотогр.

Горбачевський Антін Якович [Текст] // Календар знаменних і пам'ятних дат Збаражчини на 2016 рік / Збараз. централіз. бібл. сист., метод.-бібліогр. від.; уклад. Н. Сенчишин, ред. Т. Кульпа. – Збараж, 2015. – С. 21-22.

Горбачевський Антін Якович [Текст] // Календар знаменних і пам'ятних дат Збаражчини на 2021 рік / Збараз. централіз. бібл. сист., метод.-бібліогр. від.; уклад. Н. Сенчишин, ред. Т. Кульпа. – Збараж, 2020. – С. 25-27.

Гуцал, П. Горбачевський Антін Якович [Текст] / П. Гуцал / Енциклопедія сучасної України: у 30 т. / ред. кол.: І. М. Дзюба [та ін.]; НАН України, НТШ, Координаційне бюро енциклопедії сучасної України НАН України.– Київ, 2006. – Т. 6: Го–Гю.– С. 188.

Зайцев, О. Горбачевський Антін [Текст] / О. Зайцев // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. Смолій (голова) [та ін.]; Інститут історії України НАН України. – Київ, 2004. – Т. 2 : Г–Д. – С. 158. – 518 с. : іл

Левенець, Л. Горбачевський Антін Якович – адвокат, сенатор, політичний і громадський діяч [Текст] / Л. Левенець, Б. Мельничук // Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль, 2004 –Т. 1. А-Й. – С. 392-393: фотогр.

*****

Антін – брат Івана Горбачевського [Електронний ресурс] // ZBRUC. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2016. – Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/46857>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 22.04.2021.

Антін Якович Горбачевський [Електронний ресурс] // Дрогобиччина. Вікова спадщина. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2017-2021. – Режим доступу <https://drohobychyna.com.ua/section/osobistosti/antin-yakovich-gorbachevskiy/>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 22.04.2021.

Горбачевський Антін Якович [Електронний ресурс] // WikiZer . – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], [?]. – Режим доступу: https://wikizero.com/uk/Антін_Горбачевський, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 22.04.2021.

Горбачевський Антін Якович [Електронний ресурс] // Вікіпедія: вільна енциклопедія. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2019. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Горбачевський_Антін_Якович, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 22.04.2021.

Горбачевський Антін Якович [Електронний ресурс] // Енциклопедія сучасної України. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2006. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=31041, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 23.04.2021.

Горбачевський Антін Якович [Електронний ресурс] // Тернопільщина: регіон. інформ. портал. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2016. – Режим доступу: <https://irp.te.ua/gorbachevs-ky-j-antin-yakovy-ch/>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 22.04.2021.

Горбачевський Антін Якович [Електронний ресурс] // Юніопедія. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], [?]. – Режим доступу: https://uk.unionpedia.org/i/Горбачевський_Антін_Якович, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 22.04.2021.

Горбачевський Іван

(Український хімік, біохімік, гігієніст та епідеміолог, термінограф, громадсько-політичний, освітній діяч)

Іван Якович Горбачевський народився 5 травня 1854 року в селі Зарубинці Збарзького повіту, що на Тернопільщині, в родині священника Якова Горбачевського. Батьки виховували свого первістка, зміло поєднуючи ідеї християнської виховної системи з традиціями народної педагогіки.

Закінчивши початкову польсько-німецьку школу, Іван Горбачевський продовжив навчання в класичній гімназії м. Тернополя (1864-1872 рр.). Гімназійний період дуже важливий у біографії майбутнього вченого: тут він не лише здобув ґрунтовні знання з гуманітарних і природничих дисциплін, але сформувався як соціально активна та національно свідомо особистість. У січні 1864 року Михайло Чачковський та Іван Пулюй у Тернопільській класичній гімназії організували «Громаду» – таємне учнівсько-студентське товариство. Його активними членами були Іван Горбачевський, Осип, Олександр та Володимир Барвінський, Михайло Борискевич, Євген Олесницький, Андрій Січинський. Робота товариства здійснювалася у суворій конспірації. Відбувалися суботні, недільні та святкові зібрання, готувалися тематичні реферати, декламувалися твори українських письменників. Учасниками товариства була сформована власна бібліотека, що складалася з творів українських авторів і періодичних видань, яка передавалася наступним поколінням гімназистів. 1871-1872 рр. Іван Горбачевський очолював «Громаду». Саме він організував передплату українського часопису «Правда» та поширював його серед однокласників.

Займаючись громадською діяльністю, Горбачевський водночас вчився старанно та наполегливо, досконало опановуючи основи математично-природничих наук і філософію, і 1872 року успішно закінчив гімназійний курс. Усупереч сподіванням рідних і традиціям священницьких сімей він відмовився від подальших теологічних студій та рішуче визначив для себе інший шлях – медицину. Для подальшого навчання Горбачевський обрав лікарський факультет Віденського університету.

Вступивши до університету в жовтні 1873 року, він з таким запалом поринув у науку, поєднавши ретельні студії з фундаментальним дослідницьким напрямом, що привернув увагу знаменитих професорів.

Наприкінці 1877 року Горбачевський закінчив медичні студії, захистив дисертацію й добув ступінь доктора всіх лікарських наук. Це дало змогу йому цілковито присвятити себе викладацькій роботі та розпочати низку лабораторних досліджень, що, врешті-решт, завершилися відкриттям світового значення.

*Іван Горбачевський
(другий ліворуч) серед
українських делегатів
XIII Міжнародного
конгресу лікарів
(Париж, 1900 р.)*

У листопаді 1882 року в збірнику Віденської академії наук була опублікована основна й найважливіша праця І. Я. Горбачевського «Синтез сечової кислоти» («Synthese der Harnsäure»). Синтезувати сечову кислоту намагалися такі видатні хіміки, як Лібіг, Валер, Ваер, Ненцький, Фішер та Піннер, проте вдалося це зробити саме українському вченому Іванові

Горбачевському на 28 році свого життя. Старенький професор Брюкке, щиро радіючи успіху свого учня, прийшов привітати його особисто. Ціла низка наукових часописів (у тому числі й «Львівський аптекарський часопис») майже одразу передрукувало публікацію про нове відкриття в галузі хімії.

Завдяки цьому геніальному відкриттю 1883 року Карловий університет у Празі, заснований Карлом IV ще 1348 року, запросив Івана Горбачевського на посаду професора медичного факультету, також йому було запропоновано організувати й очолити кафедру лікарської хімії. Він переїхав до Праги й 1883 року був обраний на посаду надзвичайного професора, а через рік (1884 р.) звичайного професора лікарської хімії з одночасним викладанням фармакології. Тут Горбачевський, по суті, став основоположником нової галузі науки та розвинув її так, що виникла необхідність організації нового інституту, який завдяки старанням Горбачевського було відкрито в Празі на вул. Катарінській, 32. Кафедра лікарської хімії знаходиться в цьому приміщенні й нині, а в деканаті на почесному місці висить портрет нашого славетного земляка.

Активну організаційно-адміністративну діяльність Горбачевському доводилося поєднувати з інтенсивною навчально-методичною роботою. Крім занять з хімії, він читав лекції з фармакології, токсикології, фізіології та дієтики й водночас продовжував дослідження в галузі синтезу сечової кислоти, вивчав шляхи її утворення в організмах людини і ссавців. Серія проведених експериментів завершилася низкою публікацій у наукових часописах і підсумковою доповіддю «Про теорію утворення сечової кислоти» (Вісбаден, 1891 р.). Подальші дослідження в цьому напрямку дали підстави вченому стверджувати, що утворення сечової кислоти та її вміст суттєво залежить від клінічного стану людини, факторів живлення тощо.

У цей період праця Горбачевського була багатогранною й, головне, результативною та послідовною у багатьох площинах. Його кар'єра стрімко розвивалася, його особисті якості як викладача, наставника й наукового керівника забезпечили вченому високий та незаперечний авторитет, тому Іван Якович чотири рази обирався деканом медичного факультету (1889-1890,

1894-1895, 1904-1905, 1911-1912 рр.), а 1902-1903 рр. – ректором Карлового університету.

За визначні заслуги проф. Івана Горбачевського обрали до Найвищих рад і комісій Австро-Угорської імперії. Він був членом Санітарної ради Чеського Королівства (1889 р.) і членом Найвищої ради здоров'я Австро-Угорщини у Відні. Науково-практична діяльність ученого відзначена однією з найвищих державних нагород – орденом Залізної Корони III ступеня (1898 р.).

1900-й рік був особливо важливим для Горбачевського як науковця. 2-3 серпня він очолив українську делегацію на Міжнародному лікарському конгресі в Парижі, де був обраний віце-президентом і президентом хімічної секції. Так, українська наука на світовому рівні утверджувала свої позиції – навіть в умовах бездержавності. Цього ж року Горбачевський очолив біологічну секцію на III з'їзді чеських природодослідників і лікарів та виступив з доповіддю «Про утворення жиру в тваринному організмі», яка разом з новим дослідженням питання барвника крові у царині судово-лікарської медицини була опублікована у матеріалах конгресу.

Суспільно-соціальну діяльність І. Я. Горбачевський успішно поєднував з науково-дослідною (опублікував низку досліджень на тему охорони здоров'я робітників і санітарно-гігієнічного стану в країні) та навчально-методичною. Досвід викладацької роботи забезпечив можливість реалізації давнього задуму вченого – написання академічного підручника медичної хімії чеською мовою в чотирьох томах (неорганічна, органічна та фізіологічна хімія, 1904-1908 рр.). Підручник «Лікарська хімія» Івана Горбачевського був основним джерелом для студентів і лікарів упродовж кількох десятків років. Варто зазначити, що 2019 року в Празі його було перевидано до 165-річчя І. Я. Горбачевського.

1902 року разом з краянником і другом професором Іваном Пулюєм, Іван Горбачевський заснував об'єднання «Українська громада», метою якого була матеріальна та моральна підтримка українських студентів, які навчалися в Празі. Науковці не лише читали лекції, організовували дозвілля, але й, піклуючись про найбільш з них, створили фонд підтримки для найубогіших,

який формувався здебільшого за рахунок внесків засновників. Після смерті І. Пулюя фонд був іменований на його честь і проіснував до 1939 року.

Важливою сторінкою в біографії І. Я. Горбачевського є його багатолітня співпраця з Товариством імені Шевченка у Львові, яке було засноване 1873 року з ініціативи Олександра Кониського задля розвитку української словесності.

У березні 1892 року Товариство було реорганізоване в Наукове товариство імені Шевченка у Львові (НТШ), завдяки чому змінилося його спрямування: воно стало науковим центром, навколо якого почали гуртуватися відомі науковці краю. За словами Михайла Грушевського, НТШ було першою українською Академією наук. До складу НТШ входили філологічна, історико-філософська та математично-природописно-лікарська секції. Головним завданням останньої було визначено сприяння розвитку природничих дисциплін на Правобережній Україні. Діяльність секції охоплювала широкий спектр наук – від математики до медицини, – і в рамках якої вперше в історії України розпочалося генерування національного наукового продукту. До складу секції увійшли математики Володимир Левицький та Мирон Зарицький, природодослідники Іван Верхратський, Іван Раковський та Микола Мельник, фізик Іван Пулюй, біохімік Іван Горбачевський, лікарі Євген Озаркевич, Тит-Євген Бурачинський та інші. Вже 1897 року секція почала видавати друкований орган «Збірник математично-природописно-лікарської секції НТШ» – перший український часопис природничих наук.

Іван Горбачевський не лише стояв біля витоків НТШ, але й долучився до створення лікарської комісії (1897 р.), яка стала першою українською медичною організацією. Для популяризації медичних знань серед широкого загалу було ухвалено видавати «Лікарський збірник», в якому планувалося друкувати відомості з усіх галузей медицини, оригінальні роботи та реферати досліджень українських і зарубіжних науковців. Упродовж 1898-1901 рр. було видано 5 томів у 6-ти випусках. Авторами публікацій були І. Горбачевський, С. Морачевська, Є. Озаркевич, Ф. Щасний-Сельський, М. Долинський та інші.

У першому випуску часопису Горбачевський опублікував статтю «Загальний метод добування нуклеїнового квасу з органів» (1898 р.), у другому – працю «Причинки до пізнання виживи сільської людності галицького Поділля» (1899 р.), що започаткувала новий напрямок медико-біологічних досліджень у вітчизняній та світовій науці. І. Горбачевський зазначав: «Докладніше обговорення сеї справи, котрою ще ніхто поважніше не займався, потрібно передовсім, щоби вислідити, чи сей спосіб виживи, що може уважатися типом виживи сільської подільської людності є достаточні і відповідні зі становища науки о виживі чоловіка і гігієни, а чи корисна з огляду на кошти сеї виживи».

*Рукопис підручника
Івана Горбачевського
«Неорганічна хімія»
(ліворуч), підручник
Івана Горбачевського
«Органічна хімія»,
виданий 1924 року
(праворуч)*

У центрі уваги дослідження – питання фізіології, гігієни, харчування та економічного стану українських селян Галичини. Ретельно зібраний та науково опрацьований статистичний матеріал дав змогу авторові зробити відповідні висновки й виробити конкретні рекомендації щодо розв'язання проблем. І. Я. Горбачевський прекрасно усвідомлював потребу та перспективи подальших досліджень у цьому напрямку, проте саме на сторінках «Лікарського збірника» цього зробити не вдалося: через фінансові проблеми часопис припинив своє існування.

Наукові здобутки, дослідницьку активність І. Горбачевського високо оцінили українські науковці, які 1899 року обрали його дійсним членом НТШ, а 4 жовтня 1911 р. – головою математично-природописно-лікарської секції, яку він очолював до 1918 року. Найбільшою заслугою вченого в цьому

напрямку була реалізація проекту створення української наукової термінології в ділянках медицини та хімії. Як дійсний член НТШ І. Горбачевський активно поринув у боротьбу галицької інтелігенції за відкриття українського університету у Львові. Так, 1902 року він увійшов до складу української делегації разом з представниками НТШ – професором І. Пулюєм, професором С. Смаль-Стоцьким, послами Ю. Романчуком та О. Барвінським, які обговорювали це питання на зустрічах з міністром освіти доктором Гартлем та прем'єр-міністром доктором Кербером. При цьому представникам влади були вручені пам'ятні листи, а сам Горбачевський виголосив промову, присвячену цьому питанню. Проте, на жаль, урядові кола затягували з позитивним вирішенням на користь організації української вищої школи, побоюючись конфлікту з впливовою польською верхівкою краю, яка була налаштована вкрай негативно. Як свідчать листи Горбачевського до О. Барвінського та інших осіб, відомий науковець постійно підтримував і спрямовував дії української громадськості в боротьбі за створення українського університету.

1909 року І. Я. Горбачевський як один із найбільш авторитетних українських науковців був запрошений на Перший просвітньо-економічний конгрес, що проводився у Львові за організаційної підтримки митрополита Андрея Шептицького. Це був один з перших представницьких форумів української еліти, в роботі якого, крім 118 священників, взяли участь видатні діячі науки та культури – Іван Пулюй, Іван Франко, Наталя Кобринська, Євген Чикаленко, Ольга Кобилянська, Іван Крип'якевич, Андрій Чайковський.

На початку Першої світової війни Іван Горбачевський разом з іншими українськими вченими та громадськими діячами заснував у Празі Комітет допомоги українським біженцям з Галичини, який складався з трьох секцій: організаційної, шкільної та секції Українських Січових Стрільців. Також комітет заопікувався пораненими вояками й військовополоненими українського походження. Крім практичної діяльності, члени Комітету організували й спільні святкові заходи: Різдвавний вечір, урочисте святкування з нагоди роковин Тараса Шевченка та інші, які проходили в атмосфері щирості та взаємоповаги.

Незмінним учасником й одним з організаторів таких дійств був І. Я. Горбачевський.

У період з 1914 до 1918 рр. зросла політична активність Івана Горбачевського як представника Української парламентської репрезентації, членами якої були Юліан Романчук, Кость Левицький, Микола Василько, Євген Петрушевич, Євген Левицький та Антін Лукашевич. 8 травня 1917 року українські делегати під час наради в уряді Австро-Угорщини визначили низку важливих для галицьких українців проблем, які потребували розв'язання. Зокрема, І. Я. Горбачевський у своєму виступі наголосив, звертаючись до президента міністрів, що питання відкриття українського університету так і залишилося невирішеним. Викликав напругу й факт передачі управління Галичиною 1916 року польській верхівці, тому українські парламентарі знову акцентували на потребі введення до складу уряду міністра від українців. Питання вирішилося на користь українського представництва: цісар погодився на призначення з 31 серпня 1917 року професора чеського університету в Празі, члена Палати панів, державного радника І. Я. Горбачевського міністром народного здоров'я. Активно підтримав кандидатуру відомого науковця на цей пост член імперського сенату архієпископ Вільгельм Габсбург, небіж імператора Франца-Йосифа, відомий в історії України як поет Василь Вишиваний, голова відділу закордонних зв'язків генштабу УНР. Згідно із цісарським розпорядженням спектр діяльності Міністерства був дуже широким й охоплював сфери боротьби з інфекційними захворюваннями, співпрацю з ветеринарною службою, суспільної, соціальної та індивідуальної гігієни, опіки над хворими, контролю та підтримки діяльності аптек, виробництва ліків і лікарської практики, а також створення спеціальних періодичних видань, де мали публікуватися наукові дослідження з питань охорони здоров'я. Тому І. Я. Горбачевський передав кафедру та Інститут лікарської хімії в Празі своєму учневі Ф. Форманеку й переїхав до Відня.

Створення першого у світі спеціалізованого Міністерства народного здоров'я 1917 р. як окремого структурного підрозділу уряду Австро-Угорщини стало непересічною подією в житті Івана Горбачевського та, врешті, й розвитку не лише вітчизняної,

а й європейської медицини. Варто наголосити що саме за цією схемою, враховуючи український досвід, аналогічні міністерства були організовані в Англії, Франції, другій Речі Посполитій, інших країнах світу. Власне, автором ідеї та її практичним реалізатором став Іван Горбачевський, який розробив проєкт Міністерства охорони здоров'я, став його першим міністром (з 20 липня 1918 р. – до кінця жовтня 1918 р.). На жаль, не все із запланованого вдалося зреалізувати через об'єктивні причини. Згодом І. Горбачевський у праці «З моїх споминів» писав: «Міністром здоров'я я не міг залишатися до кінця цісарської влади та подав у кінці жовтня 1918 р. димісію з причини негативного становища більшості міністерської ради в справі поділу Галичини, що його домагалася Українська парламентська репрезентація; але незабаром після цього розпалася ціла держава. Так закінчилася моя коротка діяльність як міністра здоров'я, що відбувалася у важких зовнішніх умовах. Залишилися спогади неприємні, деякі просто жахливі».

Перебування у Відні характеризувалося активною громадською діяльністю науковця, який, полишивши міністерське крісло, продовжив підтримувати зв'язки з української громадськістю. 2 листопада 1919 року він очолив збори української академічної молоді, які організувало товариство «Січ» на знак протесту проти діяльності польської влади в Східній Галичині. Зібрання завершилося прийняттям відповідної заяви, яку підтримали присутні.

*Іван Горбачевський, ректор
Українського
вільного університету*

Ці події надихнули 65-літнього вченого на нові кроки у вирішенні питання створення українського вищого навчального закладу – головної справи останніх років життя І. Я. Горбачевського. Започаткований окремим викладами, що переросли у систематичні курси під керівництвом професора Михайла Грушевського у Відні

наприкінці 1920 року, навчальний заклад уже з 17 січня 1921 року почав функціонувати як Український вільний університет (УВУ). З політичних і суспільно-практичних міркувань у жовтні 1921 року університет було перенесено до Праги. Саме тут ще наприкінці XIX століття почала формуватися українська діаспора, яка суттєво зросла після поразки українських визвольних змагань 1919-1921 рр. і становила згідно з обрахунками дослідників (Богдан Зілінський, Микола Мушинка та інші) понад 20 тисяч осіб. Завдяки виваженій та національно толерантній політиці президента Томаша Гарріґа Масарика у міжвоєнній Чехословаччині (1918-1939 рр.) були створені сприятливі умови для іноземних емігрантів, зокрема, й для українців. Особливою підтримкою користувалися українські громади в Празі та невеликому курортному місті Подебарди. Так, у Празі активно функціонували Український вільний університет (1921 р.), Український вищий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова (1923 р.), Українська студія пластичного мистецтва (1923 р.), Музей визвольної боротьби України (1923 р.). У Подебардах засновано Українську господарську академію (1923 р.), відкрито Українську гімназію, Український сиротинець та низку видавництв.

Останні десятиліття життя І. Я. Горбачевського тісно пов'язані з Українським вільним університетом, ректором якого він обирався п'ять разів (третім ректором – 1923 р., а потім 1931, 1932, 1933, 1934 рр.) і товариством «Музей визвольної боротьби України».

Ще в одному з перших меморандумів керівництва університету до земляків від 24 вересня 1921 року підкреслювалося, що «УВУ постановив собі за провідну ідею і перший обов'язок служити потребам рідного краю і рідного народу», «сам факт існування Українського вільного університету в Празі підсилить престиж народу перед чужинцями і є наглядною маніфестацією культурної самостійності і суверенності нашої нації... Він має підготувати нашу молодь до діяльності серед рідного народу, в своїх інституціях та майбутніх урядах... Український вільний університет має зорганізувати наукову працю та давати можливість нашим професорам, доцентам та іншим вченим, які

опинилися за кордоном, продовжувати свою фахову працю. Одним з найважливіших завдань УВУ є приготувати нові наукові сили для наших університетів». Ці слова стали правдивим орієнтиром для І. Я. Горбачевського.

На посаді ректора університету він проявив себе як умілий адміністратор, який у складних умовах емігрантського життя зумів зберегти кадри старшого покоління українських учених, постійно турбуючись про їхнє матеріальне становище, виростити й сформувані їх гідних наступників, забезпечити навчальний процес, розвивати та постійно поповнювати університетську бібліотеку (часто жертвуючи на це власні кошти). На початку 1930-х років саме І. Я. Горбачевський, по суті, врятував УВУ як навчальний заклад, вирішивши питання дофінансування навчального процесу. Задля цього він чи не єдиний раз використав особисті дружні стосунки з чинним президентом Томашем Гаррігом Масариком, до якого, як зазначав відомий чеський письменник Карел Чапек, маючи особистий дозвіл, міг приходити без попереднього запису.

Іван Горбачевський був членом Українського академічного комітету, заснованого наприкінці 1925 року для налагодження зв'язків із закордонними вченими та науковими організаціями для надання допомоги українським науковцям-емігрантам. Перебуваючи на посаді ректора УВУ, він очолював комітет, обстоюючи потребу консолідації українських наукових сил. Так, з ініціативи І. Я. Горбачевського та за його безпосередньої участі й підтримки Українського академічного комітету було організовано та проведено Перший український науковий з'їзд (1926 р.), а 1932 року – Другий український науковий з'їзд, які засвідчили значні здобутки української науки часів еміграції та мали широку підтримку серед громадськості й в європейських наукових колах.

***Пам'ятник Іванові
Горбачевському біля
морфологічного корпусу
Тернопільського медичного
університету***

І. Я. Горбачевський – один з ініціаторів створення та багатолітній незмінний голова правління (управи) товариства «Музей визвольної боротьби України» (1925-1934 рр.), метою якого визначено «зібрання й збереження матеріальних пам'яток, документів, архівів, словом всіх предметів, що безпосередньо або посередньо зв'язані з визвольною боротьбою України, особливо з подіями світової війни, революції та національної війни за незалежність України». Урочисте відкриття музею відбулося 27 жовтня 1930 року. На цей час його фонди налічували кілька сотень тисяч експонатів, що дало змогу створити низку відділів (військовий, табірною життя, політично-дипломатичний, еміграційний, академічної праці й студентського життя за кордоном, театральномистецький, музичний, січового руху, видавництва, періодики тощо).

І. Я. Горбачевський був одним з організаторів і головою Комітету оборони Карпатської України, що сформувався для підтримки Карпато-Української держави, проголошеної 1939 р. За досить короткий проміжок часу було зібрано 150 тисяч крон, закуплено військові мундири для карпатської «Січі», а решту коштів передано військовій команді.

Хоч громадська й адміністративно-організаційна робота потребували багато сил та часу, І. Я. Горбачевський був і залишався передусім педагогом і науковцем. В Українському вільному університеті вчений читав лекції з органічної, неорганічної, загальної та фізіологічної хімії, хімії металів і хімії циклічних сполук, а також вів лабораторні заняття. Водночас він викладав в Українській господарській академії органічну хімію, а в Українському вищому педагогічному інституті ім. М.

Драгоманова – неорганічну хімію. Виховавши кілька поколінь чеських науковців, Горбачевський щиро заопікувався дослідниками-земляками. Так, на Другому українському науковому з'їзді він виступив з повідомленням про результати експериментальних досліджень, які проводили під його керівництвом науковці М. Нездійминого, М. Потійчук та А. Павлюк.

Видатним теоретичним і практичним здобутком української науки були написані І. Я. Горбачевським упродовж 1921-1923 рр. підручники «Неорганічна хімія» і «Органічна хімія», «щоби вдовольнити бажання слухачів і тому, що потреба більшого підручника в українській мові відчувалася вже віддавна». Другий з них – «Органічна хімія» (вид. 1924 р.) – засвідчив пильну роботу вченого в царині української хімічної термінології, започатковану публікаціями 1901 року та його однозначну позицію в цьому питанні: І. Я. Горбачевський вважав, що, крім народної, треба використовувати міжнародну термінологію, щоб полегшити українським хімікам сприймати та засвоювати здобутки світової науки. Цій проблемі присвячена остання велика наукова праця «Теперішній стан української номенклатури неорганічної хімії» (1941 р.), яка була опублікована у серії матеріалів з українознавства, заснованій Українським науковим інститутом у Берліні.

Вагомі наукові здобутки І. Я. Горбачевського, його громадсько-суспільна діяльність була гідно оцінена сучасниками ще за життя вченого: він був членом Вільнюського медичного товариства, Краківського лікарського товариства, Товариства «Січ» у Відні, Товариства хімічного промислу в Чехії, Королівського чеського наукового товариства, надзвичайним членом Українського наукового інституту в Берліні, дійсним членом Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, академіком Української академії наук у Києві, номінувався на Нобелівську премію (1911 р.). Наукова спільнота та широка громадськість урочисто відзначали ювілейні дати І. Я. Горбачевського, вшановуючи вченого, який, за словами професора Дмитра Антоновича, «не обмежував своїх наукових інтересів до місцевих питань, тільки свої великі духовні здібності присвятив питанням світової науки і завів українську наукову працю до світового

ореолу... У світовому колі видатних учених віднині не бракує імені українського вченого і патріота... Побіч світового значення здобутків Горбачевського в обсязі медичної хімії – національне значення Горбачевського, – що вивів українську науку із провінціальності на широкий світ вселюдської науки».

На жаль, останні дні земного життя видатного вченого були затьмарені німецькою окупацією Чехословаччини, тому його смерть 24 травня 1942 року й похорон 28 травня пройшли в атмосфері тиші та тривоги. Похований Іван Якович Горбачевський біля дружини на малому цвинтарі Святого Матея у Шарці, (тепер це майже центр Праги), у самому серці чеської землі – й так далеко від розлогих подільських просторів, де в маленькому селі Зарубинці стоїть найдорожча та така люба його серцю оселя – батьківська хата, де зараз наш університет організував музей видатного крайнина – геніального вченого та щирого українського патріота.

(за інформ. <https://medychna-akademia.tdmu.edu.ua/іван-горбачевський-видатний-учений/>)

*****

Головацький, І. Іван Горбачевський [Текст] / І. Головацький // Ювілейна книга української гімназії в Тернополі: 1898-1998. – Тернопіль, – Львів, 1998. – С. 655-656.

Гонський, Я. Брати Горбачевські [Текст] / Я. Гонський. – Тернопіль : Укрмедкнига, 2009. – 140 с.

Гонський, Я. Іван Горбачевський у спогадах і листуваннях [Текст] / Я. Гонський. – Тернопіль : Укрмедкнига, 2004. – 184 с.

Горбачевський Іван Якович – славетний українець із Збаражчини : видатний український і чеський біохімік, гігієніст та епідеміолог, один із фундаторів української наукової хімічної термінології, визначний громадсько-політичний та освітній діяч // Фармація Тернопілля: минуле й сьогодні : 60-річчю Тернопільського державного медичного університету імені І. Я. Горбачевського і 17-річчю фармацевтичного факультету присвячується / Т. А. Грошовий [та ін.]. – Тернопіль : Укрмедкнига, 2017. – С. 254-256.

Горбачевський Іван Якович (1854-1842) – біохімік, академік [Текст] // Онопрієнко, В. Історія української науки XIX – XX ст. / В. Онопрієнко. – К., 1998. – С. 268

Зайцев, М. Іван Горбачевський [Текст] / М. Зайцев // Збаражчина: зб. ст., матеріалів і споминів / ред. В. Жила; літ ред. Яр Славутич. – Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1980. – Т.1 – С. 511-519: фотогр.

Його ім'я носить університет. Іван Якович Горбачевський [Текст] // Історія і сучасність (1957-2007) / ред. кол.: Л. Я. Ковальчук, В. П. Марценюк, І. Р. Мисула [та ін.]. – Тернопіль : Укрмедкнига, 2007. – С. 7.

Ціборовський, О. Українські вчені-ініціатори і піонери створення міністерств охорони здоров'я в найбільших імперіях континентальної Європи. І. Я. Горбачевський, Г. Є. Рейн [Текст] / О. Ціборовський // На варті здоров'я : історія становлення соціальної медицини і охорони громадського здоров'я в Україні. – Київ, 2010. – С. 211-213.

*****

160 років від дня народження Горбачевського Івана Яковича [Текст] // Календар знаменних і пам'ятних дат Збаражчини на 2014 рік / Збараз. централіз. бібл. сист., метод.- бібліогр. від.; уклад. Н. Сенчишин, ред. Т. Кульпа. – Збараж, 2013. – С. 23-26: фотогр.

165 років від дня народження Горбачевського Івана Яковича [Текст] // Календар знаменних і пам'ятних дат Збаражчини на 2019 рік / Збараз. централіз. бібл. сист., метод.- бібліогр. від.; уклад. Н. Сенчишин, ред. Т. Кульпа. – Збараж, 2018. – С. 26-30: фотогр.

Головацький І. Д. Горбачевський Іван Якович [Текст] // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) [та ін.] ; Інститут історії України НАН України. – К., 2004. – Т. 2 : Г – Д. – С. 159 : іл

Головацький, І. Д. Горбачевський Іван Якович [Текст] // Енциклопедія сучасної України: у 30 т. / ред. кол.: І. М. Дзюба [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К., 2006. – Т. 6 : Го – Гю. – С. 188.

Головацький, І. Іван Горбачевський (1854-1942) [Текст] : життєписно-бібліографічний нарис / І. Головацький. – Львів, 1995. – 127 с.

Горбачевський Іван (1854-1942) [Текст] // Енциклопедія українознавства. – Львів, 1993. – Т. 2. – С. 411.

Горбачевський Іван [Текст] // Землі Збараської славетні імена / Збараз. централіз. бібл. система, метод.-бібліогр. від.; уклад.: Н. Сенчишин, Т. Кульпа, Л. Буряк. – Збараж, 2019. – С. 35-43.

Горбачевський Іван Якович [Текст] // Видатні люди Збаражчини : інформ. дов. / Збараж. центр. б-ка, метод.-бібліогр. від. ; упоряд. Т. Кульпа. – Збараж, 2013. – С. 19-21.

Горбачевський Іван Якович [Текст] // УРЕ. – Вид. 2-ге. – Київ, 1979. – Т. 3. – С. 106.

Іван Горбачевський (1854-1942) [Текст] // Вони прославили наш край: молоді про славетних людей Тернопільщини: бібліогр. посіб. – Тернопіль, 2002. – С. 237-239: фотогр.

Іван Горбачевський [Текст] // Визначні постаті Тернопілля: бібліогр. покажч. / упоряд.: О. Бенч, В. Троян. – Київ, 2003. – С. 56-58.

Мельничук, Б. Горбачевський Іван Якович [Текст] / Б. Мельничук // Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль, 2004. – Т.1. А-Й. – С. 393: фотогр.

Пундій, П. Горбачевський Іван [Текст] / П. Пундій // Українські лікарі : біобібліогр, довід. / П. Пундій. – Львів ; Чикаго, 1994. – Кн. 1 : Естафета поколінь національного відродження. – С. 60-62.

Український вчений світової слави: Іван Горбачевський (155 років від дня народж.) [Текст]: реком.-бібліогр. посіб. / Збараж. централіз. бібл. сист., метод.-бібліогр. від.; уклад. Т. Кульпа. – Збараж, 2009. – 14 с.

*****

Внесок І. Я. Горбачевського у розвиток біохімії та медицини [Електронний ресурс] // Буковинський державний медичний університет. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2018. – Режим доступу: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/6702-vnesok-iyu-gorbachevskogo-u-rozvitok-biohimii-ta-meditsini/>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 05. 05. 2021.

Гонський, В. Людина і нація: Іван Горбачевський та інші [Електронний ресурс] / В. Гонський // Історична правда. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2013. – Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2013/09/26/136917/>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 05. 05. 2021.

Іван Горбачевський – ректор Українського Вільного університету у 1923-24, 1931-35 рр. [Електронний ресурс] // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2021. – Режим доступу: <https://tsdavo.gov.ua/gmedia/63-3832-1-29-7-jpg/>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 05. 05. 2021.

Іван Горбачевський: геніальний вчений і перший міністр охорони здоров'я Австро-Угорщини [Електронний ресурс] // Ukrainian Tame. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2021. – Режим доступу:

<https://ukrainiantime.org/uk/article/ivan-horbachevskii-henialnii-vchenii-pershii-ministr-ohorony-zdorovia-avstro-uhorshyny>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 05. 05. 2021.

Іван Якович Горбачевський [Електронний ресурс] // Вікіпедія: вільна енциклопедія. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2020. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/-Горбачевський_Іван_Якович, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 05. 05. 2021.

Іван Якович Горбачевський [Електронний ресурс] // Український біохімічний конгрес. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2019. – Режим доступу: <http://www.bioinfo.org.ua/index.php/uk/pro-konhres/iya-horbachevskiy>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 05. 05. 2021.

Пеленська, О. «Вижидаю щасливої хвилини, коли всі наші наукові працівники зможуть стати до праці на рідній землі» – **Іван Горбачевський** [Електронний ресурс] О. Пеленська // Радіо Свобода. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2019. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29945994.html>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 05. 05. 2021.

Професор Іван Горбачевський: науково-педагогічна і громадська діяльність [Електронний ресурс] // Національна Академія наук України Головна астрономічна обсерваторія. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2014. – Режим доступу: <https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/svitoglyad/svit-2014-09-5/svitoglyad-2014-5-10-danilova-komisarenko-vinogradova-shenderovskiy.pdf>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 05. 05. 2021.

Грушка Григорій

(Священник, громадський діяч)

Григорій Теодорович Грушка

народився 10 жовтня 1859 року в селі Зарубинцях, Збарзького повіту, (нині Тернопільський район, Тернопільська область). Його батьки Теодор і Матрона були простими селянами. Після закінчення навчання у народній школі та гімназії у Львові, Григорій Грушка, завдяки старанням єпископа УГКЦ о. Сильвестра Сембратовича, виїхав на теологічні студії до Папської колегії святого Йосафата у Римі. Там перебував три роки, а останній рік теологічних студій відбув у Львові, де і був рукоположений на священника у 1884 році.

Ще перед висвяченням у 1884 році Григорій Грушка одружився з тернополячкою Євгенією Шенкерик, але коли приїхав, уже як священник, забрати дружину до себе, то теща не пустила її. Ці події зламали особисте життя молодого людини. Священик має бути чоловіком однієї дружини, а дружина отця Грушки чомусь послухалася залякувань матері – молодий душпастир все життя прожив самотнім. Дружина Григорія померла від туберкульозу у 1906 році перед своєю матір'ю, котра упокоїлася за 3-4 роки до початку Першої світової війни. Отець був на похоронах своєї дружини у Тернополі.

Після висвячення недовго служив на парафіях у Збаражі та Коропці, згодом проповідником при соборі святого Юра у Львові, де також був дописувачем до газети «Душпастир». Наприкінці 1889 року, без дозволу церковної влади, він виїхав до США. До травня 1890 року мешкав у місті Шенандоа (штат Пенсильванія) – одному з центрів скупчення українських емігрантів, які на той час масово працювали на шахтах. Згодом переїхав на українську греко-католицьку парафію до Джерсі-Сіті, де відправляв Богослужіння у маленькій капличці, збудованій у 1887 році попереднім парохом – отцем Іваном Волянським. 1891 року був ініціатором будівництва великої дерев'яної церкви на місці каплички, посвячення якої відбулося 21 березня 1892 року на честь святих

апостолів Петра і Павла. Того ж року він подбав про видання єдиного числа газети «Новий світ», а 15 вересня 1893 року його стараннями вийшло перше число газети «Свобода». Редактором «Свободи» отець Грушка був до 1895 року.

Упродовж 1895 року, за його сприяння, придбано дзвони для церкви, збудовано приходство, в церкві сам виконав розписи. Ще 1890 року заснував кооперативну крамницю «Руська Торговля», яку спочатку очолював сам, а згодом передав її Костянтину Кирчеву. Виступ народовця отця Івана Констанкевича на Другій Конвенції опанованого мадярофілами «Соединенія греко-католицьких русских братств» влітку 1893 року, поява часопису «Свобода», нарада чотирьох греко-католицьких священиків в будинку отця Грушки та їх постанова щодо створення окремої української допомогової організації призвели до заснування 22 лютого 1894 року Руського народного союзу (від 1915 року – УНС). На установчих зборах, а згодом й на Першій Конвенції УНС 30 травня 1894 року отця Грушку обрали членом Контрольної комісії. Це і був єдиний раз, коли він займав посаду у керівництві УНС. Він підтримував цю організацію, заохочував емігрантів вступати до її лав, і за рішенням Першої Конвенції УНС складено отцеві Грушці окрему подяку та вирішено було зробити «Свободу» друкованим органом УНС. 1896 року через фінансові проблеми, пов'язані з кооперативною крамницею у Джерсі-Сіті та непорозуміння усередині парафії, спричинені втручанням у її справи Російської православної місії, призвели до складання ним обов'язків пароха місцевої парафії святих Петра і Павла.

22 грудня 1896 року він перейшов до російської православної церкви та одержав призначення на парафію у місто Олд-Фордж (штат Пенсильванія), за умови, що платню буде отримувати від парафії, а не від царського уряду. На

початку 1897 року отець Грушка заснував спільно з отцем Олексієм Товтом часопис «Свѣтъ», що від травня того ж року став офіційним друкованим органом москвофільського «Общества Взаимопомощи» у Вілкс-Барре. Від обов'язків пароха на парафії міста Олд-Фордж він був звільнений згідно указу Синоду РПЦ від 20 жовтня 1900 року та за розпорядженням православного єпископа з Сан-Франциско переведений до Волинської губернії Російської імперії. Перебування отця Грушки на Волині мало свої плюси, зокрема, сам російський імператор Микола II нагородив його спершу срібним, а згодом й золотим хрестом з ланцюжком. Саме ця нагорода навела його на думку, що йому не личить продавати свою совість за срібло чи золото; адже будучи по-своєму українським патріотом, він не міг дивитися на те, як російська церковна та державна влади дурили український нарід. Тому отець Грушка повернувся до Галичини й 12 грудня 1901 року публічно у соборі святого Юра у Львові заявив про свою приналежність до УГКЦ, відбув покуту в одному з василіянських монастирів Галичини. Надалі служив адміністратором по парафіях Лукавиця Нижня біля Стрия, Білявці біля Бродів, Снович біля Золочева та Годів біля Зборова, аж поки у 1906 році не отримав призначення у село Пеняки (Бродський повіт), де 1911 року заснував читальню товариства «Просвіта».

Помер отець Григорій Грушка у самому розквіті сил на 53-му році життя, 16 квітня 1913 року, і похований на сільському цвинтарі у Пеняках. Похорон відбувся за участю багатьох священників з трьох деканатів: Підкамінецького, Залозецького та Оліївського

1937 року Український народний союз вшанував його пам'ять, встановленням на його могилі у Пеняках пам'ятника з чорного італійського мармуру, а з нагоди 70-ліття з дня виходу першого числа газети «Свобода», була випущена пам'ятна медаль з портретом засновника часопису на звороті медалі (автор Михайло Черешньовський).

(джерело: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/10714/file.pdf>)

Його ім'ям названий 425-й відділ УНС у Чикаго. В оселі «Союзівка», що у місті Клівленді (штат Огайо, США) йому споруджено пам'ятник (скульптор М. Черешньовський), який встановлено поряд з пам'ятниками Тараса Шевченка та Івана Франка.

*****

Бойцун, Й. Подвижницька праця отця Григорія Грушки (1860-1913) [Текст] / Й. Бойцун // Місіонар: укр. християн. часопис. – 2001. – січ. – С. 25-26.

Куропась М. Григорій Грушка і «Свобода» [Текст] / М. Куропась // Українсько-американська твердиня. Перші сто років Українського народного союзу. – Острого, Чикаго : Острозька академія, 2004. – С. 64-71.

Ясеньовський, Є. Перший організатор української еміграції на американській землі [Текст]: [про о. Григорія Грушку] / Є. Ясеньовський // Збаражчина: зб. ст., матеріялів і споминів / ред. В. Жила; літ ред. Яр Славутич. – Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1980. – Т.1 – С. 520-524: фотогр.

*****

Баб'як, Грушка Григорій Теодорович [Текст] / А. Грушка / Енциклопедія сучасної України : у 30 т. / ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К., 2001–2020.

Грушка Григорій [Текст] // Календар знаменних і пам'ятних дат Збаражчини на 2019 рік / Збараз. централіз. бібл. сист., метод.-бібліогр. від.; уклад. Н. Сенчишин, ред. Т. Кульпа. – Збараж, 2018. – С. 14: фотогр.

Академія «Григорій Грушка – греко-католицький священник, відомий громадський діяч нашого краю» [Електронний ресурс] // Відділ освіти Бродівської міської ради. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2019. – Режим доступу: <https://brody-osvita.gov.ua/news/15-03-54-18-10-2019/>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 11. 05. 2021.

Баб'як, А. Грушка Григорій Теодорович [Електронний ресурс] / о. А. Баб'як // Енциклопедія сучасної України. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2006. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=32132, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 11. 05. 2021.

Грушка Григорій Теодорович [Електронний ресурс] // Вікіпедія: вільна енциклопедія. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2020. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Грушка_Григорій_Теодорович, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 11. 05. 2021.

Мельничук, Б. Грушка Григорій [Текст] / Б. Мельничук // Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль, 2004. – Т.1. А-Й. – С. 426-427.

Мороз, В. Як священник-уродженець Збаразщини заснував популярну газету в США [Електронний ресурс] / В. Мороз // RISU: Релігійно-інформаційна служба України. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2017. – Режим доступу: https://risu.ua/yak-svyashchenik-urozhenec-zbarazhchini-zasnuyav-populyarnu-gazetu-v-ssha_n85521, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 11. 05. 2021.

Найстаршій україномовній газеті «Свобода» в США – 127 років [Електронний ресурс]:[про вклад у створ. газети Г. Грушки] // УКРІНФОРМ. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], [2020?]. – Режим доступу: https://risu.ua/yak-svyashchenik-urozhenec-zbarazhchini-zasnuyav-populyarnu-gazetu-v-ssha_n85521, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 11. 05. 2021.

Часто, П. «Треба нашому народові газети...» [Електронний ресурс]:[спогади про Г. Грушку] / П. Часто // «Свобода» – газета української громади в Америці. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2017. – Режим доступу: <https://svoboda-news.com/svwp/Треба-нашому-народові-газети/>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 11. 05. 2021.

Дядько Микола

(Священник, редактор)

о. Микола Дядько

Микола Данилович Дядько народився 6 грудня 1908 року в селі Зарубинці Збараського району (нині Тернопільський). У 1928 році закінчив українську гімназію у Тернополі, потім богословську академію у Львові (1928-33 рр.). У грудні 1934 року єпископ Никита Будка рукопоکлав його на священника.

Микола Дядько служив у с. Конюхи (Козівського р-ну), настоятелем у с. Лагодів на Перемишлянщині; був деканом Унівського деканату (Львівщина). Від 1945 р. – в таборі Ляндгут у Німеччині: катехит народної і середньої шкіл, учитель, від 1949 р. – в Канаді. Душпастирював на різних парафіях Едмонтонської єпархії, був деканом Калгарського деканату.

Автор релігійних книг: «Одвічні стежки» (1954), «Євангельські правди» (1957), «Джерела життя» (1958), «Люди біля Христа» (1968). Співредактор тижневика «Українські вісті» (м. Едмонтон).

Патріарх Йосиф Сліпий у 1973 році наділив Миколу Дядько почесним крилошанством Львівської митрополії, у 1984 році призначив радником Едмонтонської єпархії.

М. Дядько активно працював у пласті, «Просвіті» та інших товариствах.

Дата смерті Миколи Дядько невідома, але пластун сеньор Ярослав Соколик у споміні про «Остодір» згадує: «Микола Дядько, наш улюблений братчик, друг, учитель та провідник на таборі в Карпатах. На Конгресі Ліги Українських Католицьких Жінок Канади в Ріджайні (Regina) в 2002 році випадково зустрічаюся зі священником, і після короткої розмови ми пізнали

одне одного! Отець Дядько був моїм колишнім братчиком Миколою! Нашій радості не було кінця. На жаль, о. Дядько помер невдовзі після нашої зустрічі...»

*****

Волинський, Б. Дядько Микола Данилович [Текст] / Б. Волинський // Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль, 2004. – Т.1. А-Й. – С. 551.

*****

Пл. сен. Ярослав Соколик «Мій спомин про «Остодір» [Електронний ресурс]: [згад. про М. Дядько] // 100 кроків. Історія пласту. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2012. – Режим доступу: <https://100kroktiv.info/2013/09/mij-spomyn-pro-ostodir-pl-sen-yaroslav-sokolyk/>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 11. 05. 2021.

Реабілітовані історією

Масштабна кампанія масових репресій громадян була розгорнута в СРСР з ініціативи керівництва й особисто Й. Сталіна для ліквідації реальних і потенційних політичних опонентів, залякування населення, зміни національної та соціальної структури суспільства. Наслідками комуністичного терору в Україні стало знищення політичної, мистецької та наукової еліти, деформація суспільних зв'язків, руйнування традиційних ціннісних орієнтацій, поширення суспільної депресії й денаціоналізації.

У даному розділі подано список уродженців села Зарубинці, котрі зазнали політичних репресій в часи тоталітарного комуністичного режиму.

Бартків Микола Томкович, 1915 р., с. Зарубинці, освіта 7 кл. Заарештований 30.04.1941 р. ВКР УНКВС по Терноп. обл. (ст. 54-6 КК УРСР). Суду не було. Розстріляний у Тюрмі м. Тернопіль 29.06.1941 р. (12771-П).

Білиця Ілля Кирилович, 1912 р., с. Зарубинці, освіта початкова. Заарештований 1944 р. під час служби в армії. Підтримував зв'язок з ОУН та УПА. Ув'язнений у ВТТ. Доля невідома.

Буданів Володимир Каспарович, 1896 р., с. Зарубинці, освіта початкова. Проживав на Черкащині. Заарештований 1938 р., перебував у тюрмі м. Умань Черкаської обл. Згідно з рішенням “трійки” при УНКВС по Київській обл. від 25.04.1938 р. розстріляний у м. Київ 19.05.1938 р. Реабілітований 1990 р.

Бучко Теодор Степанович, 1916 р., с. Зарубинці, освіта початкова. Заарештований 1941 р. Член ОУН. Згідно з постановою ОН при НКВС СРСР від 17.05.1941 р. ув'язнений на 5 р. у ВТТ. Загинув в ув'язненні за невідомих обставин.

Гаращук Степан Григорович, 1910р.,с. Зарубинці, освіта початкова. Заарештований 1944 р. під час служби в армії. Підтримував зв'язок з ОУН та УПА. Загинув у ВТТ у Вологодській обл. (нині РФ) 1947 р.

Гринькевич Ісидор Онуфрійович, 1916 р., с. Зарубинці, освіта 7 кл. Проживав у м. Тернопіль. Заарештований 15.12.1939 р. СВ УНКВС по Терноп. обл. (ст. 54-13 КК УРСР). Звільнений 13.09.1940 р. за недоведеністю провини. Доля невідома. (2085).

Деркач Ваврик Мартинович, 1884 р., с. Зарубинці, освіта початкова. Проживав у с. Марківці, нині Красилівського р-ну Хмельницької обл. Ветеринарний санітар колгоспу. Заарештований 11.06.1937 р. (ст. 54-6, 54-8 КК УРСР). Згідно з рішенням “трійки” при УНКВС по Вінницькій обл. від 09.08.1937 р. розстріляний у м. Вінниця 22.08.1937 р. Реабілітований 06.04.1960 р.

Коник (Фещук) Марія Онуфрійвна, 1907 р., с. Зарубинці, освіта початкова. Заарештована 30.09.1948 р. Збараським РВ МДБ (ст. 54-1а, 54-11 КК УРСР). Підтримувала зв'язок з ОУН. Згідно з постановою ОН при МДБ СРСР від 19.02.1949 р. ув'язнена на 10 р. у ВТТ. Покарання відбувала в м. Воркута (нині

Республіка Комі, РФ). Звільнена 28.06.1955 р. Повернулася в родинне село. Померла 02.11.1986 р. Реабілітована 04.04.1994 р. (12255-П).

Мних Михайло Михайлович, 1903 р., с. Зарубинці, освіта 6 кл. Проживав у с. Сущин Теробовлянського р-ну. Заарештований 22.03.1946 р. Струсівським РВ НКДБ (ст. 54-1а, 54-11 КК УРСР). Засуджений 26.06.1946 р. ВТ військ МВС у Терноп. обл. на 10 р. ВТТ з конфіскацією майна. Звільнений 07.03.1955 р. Реабілітований 28.04.1993 р. (10182-П).

Мороз Михайло Порфирівич, 1921 р., с. Зарубинці, освіта 6 кл. Заарештований 23.10.1944 р. ВКР 265-ї свд під час служби в армії (ст. 58-10 КК РРФСР). Засуджений 08.12.1944 р. ВТ 3-ї ударної армії на 5 р. ВТТ. Загинув в ув'язненні за невідомих обставин. Реабілітований 04.01.1997 р. (16383-П).

Стахів Теодор Теодорович, 1900 р., с. Зарубинці, освіта початкова. Член ОУН. Заарештований 1944 р. Ув'язнений на 10 р. у ВТТ. Покарання відбував у м. Норильськ (нині Таймирський АО, РФ). Загинув в ув'язненні 1952 р.

Шморгай Андрій Якимович, 1903 р., с. Зарубинці, освіта початкова. Заарештований 05.07.1944 р. ВКР СМЕРШ 14-ї свд під час служби в армії (ст. 54-2, 54-3 КК УРСР). Підтримував зв'язок з ОУН, під час німецької окупації був помічником старости села. Засуджений 30.09.1944 р. ВТ 14-ї Чебоксарської дивізії на 7 р. ВТТ з конфіскацією майна і 3 р. позбавлення прав. Загинув в ув'язненні 20.01.1945 р. Реабілітований 21.02.1994 р. (16444-П).

ЗМІСТ

Бохенський Степан	4
Горбачевський Антін	4
Горбачевський Іван	11
Грушка Григорій	28
Дядьо Микола.....	33
Реабілітовані історією.....	34